

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.9.35](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.35)

УДК 330.322:330.43

В. Г. Чернишев,
канд. фіз.-мат. наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса
ORCID: 0000-0002-1531-7807

Д. В. Окара,
канд. фіз.-мат. наук.,
доцент кафедри інформаційних технологій та прикладної математики,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса
ORCID: 0000-0002-4607-5521

І. Л. Ковальова,
канд. техн. наук, доцент кафедри інформаційних технологій та прикладної математики,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса
ORCID: 0000-0002-5363-3915

АНАЛІЗ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

V. Chernyshev
PhD, Associate Professor at Department of Mathematical Methods of the Analysis Economics,
Odessa National Economic University, Odessa

D. Okara
PhD, Associate Professor at Department of Information Technologies and Applied Mathematics
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa

I. Kovalova
PhD, Associate Professor at Department of Information Technologies and Applied Mathematics
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa

ANALYSIS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN THE ECONOMY OF ODESSA REGION

Добробут країни забезпечується її регіональними економіками. Для зростання національної економіки недостатньо лише власних коштів. Соціально-економічний розвиток України та її регіонів особливо у період економічної нестабільності потребує дієвого співробітництва зі світовою системою господарювання, в якій інвестування є важливим економічним важелем. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) мають стати одним з основних індикаторів підвищення рівня економічного розвитку України та її регіонів. Обґрунтовано актуальність аналізу ПІІ в економіку Одеської області з країн світу. Досліджено динаміку зміни таких показників: ВРП Одеської області в 2004 – 2017 рр.; ПІІ в Україні та Одеській області упродовж 2009 – 2019 рр.; ПІІ в економіку регіону за видами економічної діяльності упродовж 2010 – 2018 рр. Проаналізовано географічну структуру припливу ПІІ в Одеську область на початок 2009 – 2019 рр. Виявлено, що на початок 2009 - 2019 рр. середній темп зростання позитивного сальдо ПІІ складав 102,6%,

а середній темп приросту – 2,6%; відношення припливу ПІІ з країн світу в регіон до інвестування в економіку країн світу з регіону на порядок вище, ніж в цілому в Україні; середній темп зростання ПІІ країн ЄС складав 102,0 %, а середній темп приросту – 2,0%; перше місце серед країн-інвесторів ПІІ в економіку Одеської області стабільно займає Кіпр, інвестиції якого продовжують витісняти з економіки області акціонерний капітал розвинених країн світу та забезпечують загальні показники приросту припливу ПІІ до регіону. Для іноземних інвесторів в економіку Одеської області були пріоритетними такі види економічної діяльності: операції з нерухомим майном (середній темп приросту ПІІ 12,7%); професійна, наукова та технічна діяльність (12,7%); промисловість (7,2%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (2,0%). Втратили привабливість такі види економічної діяльності: фінансова та страхова; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів; будівництво. Наведено авторські висновки та визначено перспективи для подальших досліджень.

Regional economies ensure the welfare of a country. Merely own funds is not enough to encourage growth of the national economy. Foreign direct investment (FDI) should be one of main indicators for improving the level of economic development of Ukraine and its regions. The socio-economic development of Ukraine and its regions, especially in times of economic instability, requires effective cooperation with the world economic system, in which investment is an important economic lever. The relevance of analysis of FDI in the economy of Odessa region from countries of the world has been substantiated. Dynamics in change of such indicators was investigated: GRP of Odessa region in years 2004 - 2017; FDI in Ukraine and Odessa region within the years 2009 - 2019; FDI in the region's economy by types of economic activity during the years 2010-2018. The geographical structure of FDI inflow into the Odessa region at the beginning of 2009 - 2019 periods has also been analyzed. It is revealed that at the beginning of 2009 - 2019 the average growth rate of the positive FDI balance was 102,6% and the average growth rate – 2,6%; the ratio of FDI inflows from the world countries in the region before investing in economies of the world from the region is much higher than in Ukraine as a whole; the average FDI growth rate in EU countries was 102% and the average growth rate was 2%; Cyprus is the first among FDI investor countries in the Odessa region, which investments continue to squeeze out the equity of developed world countries from the regional economy and provide overall indicators of FDI inflows to the region. The following types of economic activity were prioritized in the Odessa region's economy for foreign investors, namely: real estate transactions (average FDI growth rate of 12,7%); professional, scientific and technical activities (12,7%); industry (7,2%); transport, warehousing, postal and courier activities (2%). The following types of economic activity have become tarnished: financial and insurance; wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles; construction. The author's conclusions are introduced and the prospects for further research are identified.

Ключові слова: *Одеський регіон; валовий регіональний продукт; прямі іноземні інвестиції; інвестиційна привабливість; тенденції розвитку; сальдо.*

Keywords: *Odessa region; gross regional product; foreign direct investment; investment attractiveness; tendencies of development; balance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У 2018 р. національна економіка не досягла значних результатів. Проте економіка України зростає 12 кварталів поспіль. На початку 2019 р. зафіксовано продовження позитивних економічних тенденцій та головних ознак макроекономічної стабільності. Так, у I кварталі 2019 р. більшість видів економічної діяльності, окрім промисловості, демонструють зростання обсягів виробництва, зокрема: сільське господарство – на 3,2%; будівництво – на 16,8% [1]. Разом з тим, на думку експертів, зовнішньоекономічна ситуація у 2019 р. може погіршитися, що приведе до більшої стагнації або навіть до

економічної кризи. Україна входить до 2019 р. повністю невідготовленою через неспроможність та небажання уряду виявляти політичну волю до впровадження змін. Відповідно, Україні слід навчитися мінімізувати економічні ризики ймовірних подій, а не тільки їх наслідки постфактум [2, с.1].

Революція гідності та боротьба за свободу України створили нову українську ідею – ідею гідності, свободи і майбутнього. Для впровадження в Україні Європейських стандартів життя та виходу України на провідні позиції у світі була розроблена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [3]. Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють хід виконання реформ та програм. Серед стратегічних індикаторів є такі:

- ВВП (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу. За розрахунками Світового банку передбачається підвищення до 16000 тис. дол. США;

- чисті надходження ПІІ за період 2015 – 2020 рр. За розрахунками Світового банку повинні скласти понад 40 млрд. дол. США;

- максимальне відношення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП. За розрахунками МВФ передбачається не перевищення 60% (відповідно до Маастрихтських критеріїв конвергенції).

У 2017 – 2018 рр. відносні показники боргового навантаження України певною мірою покращилися, але не досягли економічно безпечного рівня. У відносному вимірі державний і гарантований державою борг на кінець 2013 р. складав 38,4% ВВП, а в кінці 2015 р. – вже 79,1% ВВП. Максимального значення співвідношення було досягнуто в кінці 2016 р. – 80,9% ВВП. З того часу відносний показник боргового навантаження поступово знижувався – до 71,8% ВВП на кінець 2017 р. [4, с. 13] і до 62,7% ВВП на кінець 2018 р. За підсумками I кварталу 2019 р. показник знизився до 59%. Згідно з Маастрихтськими критеріями, для країн-членів Європейського Союзу (ЄС), а також для кандидатів на вступ до ЄС, державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП країни.

25 вересня 2015 р. на саміті ООН з питань сталого розвитку були ухвалені 17 глобальних Цілей сталого розвитку на період до 2030 р. У зв'язку з цим потребувала актуалізація Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Визначальним у цій Стратегії є інноваційне спрямування вектору розвитку, який ґрунтується на активному використанні знань та наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інвестиційного клімату, оновленні виробничих фондів, формуванні високотехнологічних видів діяльності та галузей економіки, підвищенні енергоефективності виробництва, стимулюванні збалансованого економічного зростання, заснованому на притоці інвестицій у використання відновлюваних джерел енергії, в екологічно безпечне виробництво та «зелені» технології [5, с. 6 – 7].

В процесі економічного відтворення прями іноземні інвестиції (ПІІ) виконують багато важливих суспільних функцій, сприяючи певній трансформації галузевої структури української економіки та притаманних їй відносин власності. В Україні іноземні інвестиції є визначальною передумовою розвитку національної економіки. Особливої гостроти проблеми іноземного інвестування набувають саме зараз, коли українське суспільство, а не лише національна економіка, опинилось у стані загострення та поглиблення кризових явищ [6, с. 1080]. Добробут країни забезпечується її регіональними економіками. Для зростання національної економіки недостатньо лише власних коштів. Економіка країни повинна бути конкурентоспроможною. Соціально-економічний розвиток України та її регіонів особливо у період економічної нестабільності потребує дієвого співробітництва зі світовою системою господарювання, в якій інвестування (зокрема, ПІІ) є важливим економічним важелем. Інвестиції повинні стати одним з основних індикаторів підвищення рівня економічного розвитку України та її регіонів.

Таким чином, проблеми активізації інвестиційної діяльності (у тому числі, умови створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення рівня інвестиційної привабливості, розширення та поглиблення євроінтеграційних інвестиційних зв'язків) та аналіз надходжень і ефективність використання ПІІ в Одеську область в сучасних реаліях є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Значну увагу дослідженням теоретичних і практичних аспектів інвестиційних процесів, впливу ПІІ на економічний розвиток України та її регіонів приділяли такі українські вчені, як: О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, С.О. Біла, О.І. Бланк, М.П. Бутко, В.В. Вітлінський, О.С. Власюк, О.В. Гаврилюк, В.М. Геєць, С.С. Герасименко, Б.В. Губський, Б.М.Данилишин, М.П. Денисенко, М.І. Долішній, Т.В. Майорова, С.В. Мочерний, А.С. Музиченко, А.Є. Никифоров, В.О. Онищенко, А.А.Пересада, В.Г. Федоренко та ін.

Висвітлення проблем економічного розвитку, які можна використати при побудові національної моделі інвестиційних процесів, здійснено в працях таких зарубіжних дослідників, як: Л.І. Абалкіна, Є.В. Балацького, В.С. Барда, Л. Дж. Гітмана, Дж. Даннінга, Дж. М. Кейнса, Л. Крушвіца, Е. Лоувена, К. Макконелла, Г.М. Марковіця, В.О.Мау, Я. Монкевича, Д. Норкотта, Ф.Р. Рут, Дж. Д. Сакса, П. Самуельсона, Дж. Е. Стігліца, С. Фішера, С. Хаймера, Е.Х. Хансена, Р.Ф. Харрода, У.Ф. Шарпа, Й.А. Шумпетера та ін.

Вивченню питань інноваційної діяльності в Одеському регіоні присвячені праці Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної, А.А.Дискіної, М.І. Котлубая, О.В. Моліної, С.Г. Нездоймінова, В.М. Осипова, С.К. Харічкова, С.Ю. Цьохла, О.Г. Янкового та ін.

Відаючи належне здобутому вагому науковому доробку вчених, широта та складність розглядуваної теми вимагають продовження досліджень, подальшої конкретизації набутих знань. Недостатньо уваги приділено комплексному аналізу й оцінці сучасного стану залучення ПІІ з країн світу в економіку Одеської області для підвищення її конкурентоспроможності в умовах євроінтеграційних процесів. Потребує ретельного вивчення особливостей регіону та факторів формування інвестиційного клімату, оцінки існуючих тенденцій та здійснення його прогностичних передбачень, напрямів інвестування, вдосконалення методів та прийомів інвестиційного аналізу. Саме тому проблема залучення ПІІ в економіку Одеського регіону не втрачає актуальності і потребує подальшої розробки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз динаміки і вивчення географічної структури надходження ПІІ з країн світу в економіку Одеської області, їх освоєння за видами економічної діяльності, визначення проблем і подальших перспектив та передумов здійснення ефективнішої іноземної інвестиційної діяльності в регіоні з наданням пропозицій з її активізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтегрування України в європейські структури потребує вироблення та реалізації такої моделі взаємовідносин з регіонами й управління ними, яка б відповідала принципам регіональної політики ЄС, сприяла становленню нових форм співпраці у форматі «центр – регіони», загальноєвропейській практиці внутрішнього міжрегіонального співробітництва та міжнародної співпраці територій. Політика щодо регіонального розвитку має спрямовуватися на активізацію всього ресурсного потенціалу регіонів як основи зміцнення їх конкурентності [7, с. 322].

Регіональна економіка як новий науковий напрям на стику економічних та географічних наук була започаткована американським економістом В. Айзардом у 1953 – 1959 рр. Вона сформувала новий напрям управління соціально-економічним розвитком – регіональну політику. За європейськими стандартами і вимогами регіональна політика потребує обов'язкової регіоналізації країни. Територіальну основу для сучасної державної регіональної політики (ДРП) в Україні становить її поділ на області, Автономну Республіку Крим та міста Київ і Севастополь, що не відповідає рекомендаціям ЄС (базові регіони – NUTS-2). Склалася суперечлива ситуація, коли управлінці і науковці розуміють необхідність регіоналізації України і у той же час вимушені розробляти регіональну політику за чинним адміністративно-територіальним поділом [8, с. 7].

Соціально-економічний розвиток регіонів за напрямом «Економічна та соціальна згуртованість» характеризує, зокрема, валовий регіональний продукт (ВРП) у розрахунку на одну особу населення. ВРП є узагальнюючим показником розвитку економіки регіонів. Він визначає рівень економічного розвитку та результати економічної діяльності всіх господарюючих суб'єктів регіону. Дослідимо динаміку зміни ВРП Одеської області в 2004 – 2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1.
Валовий регіональний продукт Одеської області в 2004 - 2017 рр.

Роки	Україна			Одеська область		
	Середня величина ВРП по країні млн. грн.	Індекс фізичного обсягу середньої величини ВРП по країні, відсотків	Середня величина по країні ВРП на одну особу, грн.	ВРП, млн.грн.	Індекс фізичного обсягу ВРП, відсотків	ВРП на одну особу, грн.
2004	345113	112,1	7273	17029	108,1	7028
2005	441452	102,7	9372	20762	99,6	8619
2006	544153	107,3	11630	24898	103,5	10379
2007	720731	107,9	15496	33116	106,3	13827
2008	948056	102,3	20495	46994	111,9	19638
2009	913345	85,2	19832	48647	86,8	20341
2010	1082569	104,1	23600	53878	102,4	22544
2011	1302079	105,2	28488	61499	102,1	25748
2012	1459096	100,2	32002	64743	96,8	27070
2013	1522657	100	33473	69760	105,7	29118
2014	1586915	93,4	36904	74934	98,3	31268
2015	1988544	90,2	46413	99761	95,8	41682
2016	2385367	102,4	55899	119800	104,2	50159
2017	2983882	102,5	70233	149530	104,2	62701
2018 ¹		103,3			100,9	

Тут і надалі дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

¹ Дані за 2018 р. є попередніми.

Джерело: складено авторами на основі [1], [10].

Для отримання узагальнюючих показників динаміки обчислимо середні величини (табл. 2): середній рівень динамічного ряду \bar{Y} , середній абсолютний приріст $\bar{\Delta}_{пр}$, середній темп зростання $\bar{T}_{зр}$, середній темп приросту $\bar{T}_{пр}$, абсолютне значення 1% приросту A [9, с. 416 – 423]. Важливість абсолютного значення 1% приросту в економічному аналізі полягає в тому, що в динамічних рядах, які постійно зростають, темпи зростання можуть сповільнюватись, або залишатись на одному рівні, а значення 1% приросту зростати.

У 2017 р. у порівнянні з 2004 р. середня величина ВРП по країні збільшилася на 2638769 млн. грн., тобто у 8,6 рази. У 2004 – 2017 рр. у середньому щорічно обсяг ВРП складав 1301711,3571 млн. грн. Щорічно обсяг ВРП зростав в середньому на 202982,2308 млн. грн. Середній темп зростання показника складав 118,0%, а середній темп приросту - 18,0%. Абсолютне значення 1% приросту середньої величини ВРП по країні складало 23853,67 млн. грн.

У 2017 р. у порівнянні з 2004 р. середня величина ВРП по країні на одну особу збільшилася на 62960 грн., тобто у 9,7 рази. У 2004 – 2017 рр. у середньому щорічно обсяг ВРП на одну особу складав 29365,0 грн. Щорічно обсяг ВРП зростав в середньому на 4843,08 грн. Середній темп зростання показника складав 119,1%, а середній темп приросту – 19,1%. Абсолютне значення 1% приросту середньої величини ВРП на одну особу по країні складало 558,99 грн.

Таблиця 2.
Показники динаміки ВРП Одеської області в 2014 – 2017 рр.

Показники динаміки	Україна		Одеська область	
	Середня величина ВРП по країні, млн. грн.	Середня величина ВРП по країні на одну особу, грн.	ВРП, млн. грн.	ВРП на одну особу, грн.
\bar{Y} , млн. грн. / грн.	1301711,3571	29365,00	63239,3571	26437,29
$\bar{\Delta}_{пр}$, млн. грн. / грн.	202982,2308	4843,08	10192,3846	4282,54
$\bar{T}_{зр}$, відсотків	118,0	119,1	118,2	118,3
$\bar{T}_{пр}$, відсотків	18,0	19,1	18,2	18,3
A , млн. грн. / грн.	23853,67	558,99	1198,0	501,59

Джерело: складено і розраховано авторами

Зазначимо, що зростанню середньої величини ВРП по країні не сприяла блокада окупованих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) – заходів, що направлені на тимчасове повне припинення транспортного сполучення між державою Україна та ОРДЛО. З 26 грудня 2016 р. до 15 березня 2017 р. заходи здійснювались у форматі громадської акції. З 15 березня 2017 р., після ухвалення рішенням Ради національної безпеки і оборони щодо припинення транспортного сполучення між Україною та ОРДЛО, заходи були переведені на державний рівень. Цей так званий «чорний лебідь» (важкопрогнозована та рідкісна подія, яка має значні наслідки), за розрахунками МВФ та НБУ, значно уповільнив відновлення національної економіки.

У 2017 р. у порівнянні з 2004 р. обсяг ВРП Одеської області збільшився на 132501 млн. грн., тобто у 8,8 рази. У 2004 – 2017 рр. у середньому щорічно обсяг ВРП складав 63239,3571 млн. грн. Щорічно обсяг ВРП зростав в середньому на 10192,3846 млн. грн. Середній темп зростання показника складав 118,2%, а середній темп приросту - 18,2%. Абсолютне значення 1% приросту ВРП складало 1198 млн. грн.

У 2017 р. у порівнянні з 2004 р. обсяг ВРП на одну особу Одеської області збільшився на 55673,0 грн., тобто у 8,9 рази. У 2004 – 2017 рр. у середньому щорічно обсяг ВРП на одну особу складав 26437,29 грн. Щорічно обсяг ВРП на одну особу зростав в середньому на 4282,54 грн. Середній темп зростання показника складав 118,3%, а середній темп приросту – 18,3%. Абсолютне значення 1% приросту ВРП на одну особу складало 501,59 грн.

Отже, в 2004 – 2017 рр. показники динаміки ВРП на одну особу Одеської області були меншими, ніж відповідні показники по країні: середній щорічний приріст на 3197,71 грн., середній абсолютний приріст – на 560,54 грн., середній темп зростання і приросту – на 0,8% (при цьому, що для ВРП області більш на 1,1%), абсолютне значення 1% приросту – на 57,4 грн.

Ключовим елементом забезпечення економічного зростання (а отже, і всієї стратегії соціально-економічного розвитку України) має стати інвестиційний прорив, суттєве нарощування обсягу інвестицій та

підвищення ефективності його використання. В умовах обмеженості внутрішніх джерел фінансування особливого значення набуває залучення іноземних інвестицій, який обумовлює прискорений розвиток інноваційної складової економіки України. Іноземні інвестиції в Україні – це сукупність грошових, майнових, інтелектуальних та інших цінностей, які вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності (згідно чинного законодавства) на території України з метою отримання при цьому вигоди – прибутку (доходу) та/або ж досягнення економічного, соціального, інноваційного й екологічного ефектів. ПІІ – це вкладення капіталу в підприємство за кордоном, що забезпечує набуття довгострокового економічного інтересу через отримання інвестором контролю над об'єктом вкладення капіталу й передбачає одержання підприємницького прибутку (доходу) та/або ж досягнення соціального, інноваційного, екологічного та інших видів ефектів [11, с. 92- 93].

Одним з шляхів макроекономічної стабілізації України, що сприяє підвищенню національної конкурентоспроможності, є покращення інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів. Це надасть можливість більшого припливу обсягу ПІІ, які сприятимуть динаміці ринків товарів та послуг, підтримають сучасні технології та інновації, дозволять вирішувати окремі соціальні проблеми. Інвестиційна привабливість України для іноземних інвесторів визначається такими факторами:

- можливість закріпитися на перспективному ринку збуту України;
- прагнення одержати прибутку на довгостроковій основі;
- доступ до порівняно дешевих джерел сировини та ресурсів, що підвищує конкурентоспроможність продукції за рахунок економії витрат виробництва і наближеності до джерел сировини;
- використання відносно дешевої і кваліфікованої робочої сили, як важливого фактору зниження витрат виробництва і відповідно собівартості продукції [12, с. 213].

Однією з головних причин низького рівня іноземного інвестування є несприятливий, порівняно з іншими країнами, інвестиційний клімат. Під інвестиційним кліматом розуміється сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, організаційно-правових, природних факторів, які властиві тій чи іншій країні, регіону. Ці фактори визначають вибір інвесторів відносно місця, часу і форми вкладення коштів. Інвестиційний клімат складається під впливом незалежних від конкретного підприємства процесів і суттєво впливає на інвестиційну поведінку. До значущих факторів, які визначають інвестиційний клімат, належать передбачуваний темп інфляції і ставка процента на ринку, а також ризики, що пов'язані із законодавчими регуляторними і податковими нормами [13, с. 137]. Складовими інвестиційного клімату є інвестиційна привабливість і інвестиційна активність. Під інвестиційною активністю розуміють інтенсивність залучення інвестицій в економіку регіону та створення передумов для відповідного розміщення залучених коштів. Інвестиційна активність відображає динаміку залучення інвестицій в економіку територіального утворення і співвідношення низки макроекономічних показників, що характеризують ступінь мінливості інвестиційної діяльності [14, с. 123].

За індексом легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index – DBI) у 2009 – 2018 рр. Україна посідала у рейтингах з 71 по 152 місця. Найгірший результат був у 2011 р. За результатами 2018 р. Україна покращила на 5 місць свій рейтинг з 190 країн – 71-е місце (між Киргизстаном та Грецією). Зростання вдалося досягти завдяки покращенню за складовою рейтингу «легкість здійснення зовнішньої торгівлі» - підйом з 119-го на 78-е місце [15].

Після проголошення Незалежності України було створено нормативно-законодавчий базис залучення інвестицій в економіку країни, зокрема, прийняті такі Закони: «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ; «Про іноземні інвестиції» від 13.03.1992 р. № 2198-ХІІ; «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»» від 21.10.2010 р. № 2623-VI; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій» від 31.05.2016 р. № 1390-VIII; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій» від 23.05.2017 р. № 2058-VIII. Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу. З метою прискорення економічного розвитку окремих територій, неодноразово ухвалювались закони, які встановлювали особливості правового регулювання інвестиційної діяльності на окремих територіях. Таких законів було досить багато, але великого успіху, за винятком окремих міст (наприклад, Славутич), досягнуто не було [8, с. 196]. Зокрема, в Одеській області у відповідності до Законів України від 23.03.2000 р. № 1605-III і № 1607-III були засновані дві Зони вільної торгівлі (ЗВТ): «Рені» і «Порто-франко». Одеська обласна рада прийняла рішення від 21 грудня 2017 року № 584-VII Зміни до Програми внесені рішенням ради від 21 грудня 2018 року № 850-VII.

Дослідимо динаміку зміни ПІІ (акціонерного капіталу) в Україні за 2009 – 2019 рр. (табл. 3).

Таблиця 3.
Прямі іноземні інвестиції в Україні за 2009 - 2019 рр., (на початок року; млн. дол. США)

Станом на 01.01	ППІ в економіку України з країн світу			ППІ з України в економіки країн світу			Сальдо		
	сума	+, -	%	сума	+, -	%	сума	+, -	%
	млн. дол. США			млн. дол. США			млн. дол. США		
2009	35616,4	6073,7	20,6	6203,1	6,5	0,1	29413,3	6067,2	26,0
2010	38992,9	3376,5	9,5	5760,5	-442,6	-7,1	33232,4	3819,1	13,0
2011	45370,0	6377,1	16,4	6402,8	642,3	11,2	38967,2	5734,8	17,3
2012	48197,6	2827,6	6,2	6435,4	32,6	0,5	41762,2	2795,0	7,2
2013	51705,3	3507,7	7,3	6568,1	132,7	2,1	45137,2	3375,0	8,1
2014	53704,0	1998,7	3,9	6702,9	134,8	2,1	47001,1	1863,9	4,1
2015	38356,8	-15347,2	-28,6	6456,2	-246,7	-3,7	31900,6	-15100,5	-32,1
2016	32122,5	-6234,3	-16,3	6315,2	-141,0	-2,2	25807,3	-6093,3	-19,1
2017	31230,3	-892,2	-2,8	6346,3	31,1	0,5	24884,0	-923,3	-3,6
2018	31606,4	376,1	1,2	6322,0	-24,3	-0,4	25284,4	400,4	1,6
2019 ¹	32872,7	1266,3	4,0	6295,0	-27,0	-0,4	26577,7	1293,3	5,1
2019 ²	32918,2	167,4	0,5	6081,4	-243,7	-3,9	26836,8	411,1	1,6

¹ Тут і надалі дані на 01.01.2019 р. є попередніми.

² Дані на 01.04.2019 є попередніми і порівнюються з відповідним періодом 2018 р.

Джерело: складено і розраховано авторами на основі [10]

З 2003 року спостерігалась стала тенденція зростання ППІ в економіку України з країн світу. Найвищі темпи росту даного показника відбуваються в 2006 р. (186,7% порівняно з 2005 р.) та 2007 р. (149,5%), а починаючи з 2008 р. спостерігається уповільнення темпів зростання. Світовий досвід свідчить про те, що для стабільного економічного зростання країни річні інвестиції за певний період часу мають бути на рівні 19 - 25% до ВВП. Максимальне порогове значення інвестиційної безпеки відповідає етапу, коли економіка перебуває на стадії реформування і потребує значних інвестицій. Коли економіка перебуває на етапі стабільного розвитку, порогове значення інвестиційної безпеки може бути меншим [16]. Враховуючи сучасний стан припливу ППІ в національну економіку з країн світу, порогове значення інвестиційної безпеки в найближчі роки має бути максимальним – на рівні 25%.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ППІ з країн світу в економіці України зменшився на 2743,7 млн. дол. США, тобто у 1,1 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ППІ складав 39979,5364 млн. дол. США. Щорічно обсяг ППІ зменшувався в середньому на 274,37 млн. дол. США. Середній темп зростання показника складав 92,2%, а середній темп скорочення – 0,8%. Абсолютне значення 1% приросту ППІ складало 316,064 млн. дол. США.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ППІ з України в економіку країн світу збільшився на 91,9 млн. дол. США. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ППІ складав 6346,1364 млн. дол. США. Щорічно обсяг ППІ збільшувався в середньому на 9,19 млн. дол. США. Середній темп зростання показника складав 100,1%, а середній темп приросту – 0,1%. Абсолютне значення 1% приросту ППІ з України в економіку країн світу складало 63,22 млн. дол. США.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. позитивне сальдо ППІ України зменшилося на 2835,6 млн. дол. США, тобто у 1,1 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно сальдо складало 33633,4 млн. дол. США. Щорічно сальдо зменшувалося в середньому на 283,56 млн. дол. США. Середній темп зростання показника складав 99 %, а середній темп скорочення – 1%. Абсолютне значення 1% приросту сальдо складало 252,844 млн. дол. США.

Аналіз динаміки інвестиційних потоків в Україні в 2009 – 2019 рр. показав, що країна отримувала в економіку ППІ з країн світу більше від 4,9 у 2017 р. до 8,0 у 2014 р. рази, ніж інвестувала в економіки країн світу. У 2009 – 2014 рр. спостерігалась тенденція повільного зростання відношення (від 4,9 до 8,0 рази), а у 2015 – 2018 рр. – зменшення (від 5,9 до 5,0 рази). У 2019 р. відбулося незначне зростання на 0,2% - 5,2 рази.

Обсяг ППІ в економіку України з країн світу є низьким порівняно з іншими країнами регіону. У 2016 р. (останній рік із широко доступними даними) обсяг ППІ на одну особу становив приблизно 650 дол. США, що нижче значень для Молдови (740 дол. США), Білорусі (1960 дол. США) і суттєво нижче рівня Грузії (4430 дол. США), Польщі (4930 дол. США) або Естонії (14760 дол. США) [17, с. 10].

Глобальні потоки ППІ продовжили свій спад у 2018 р. (третій рік поспіль), знизившись на 13% у порівнянні з 2017 р. до 1,3 трлн. дол. США. Потоки ППІ в розвинені економіки досягли найнижчої точки з 2004 р., зменшившись на 27%. Через негативний приплив в Європу вдвічі скоротилися ППІ (менше ніж 200

мільярдів доларів) у кількох великих приймаючих країнах. Це відбулося внаслідок репатріації коштів та значного падіння обсягів у Велику Британію. Надходження в США також зменшилися до 252 млрд. дол. – на 9%. Потоки ПІІ в країни, що розвиваються, залишилися стабільними, зростаючи на 2%. У результаті цього зростання та аномального падіння ПІІ в розвинених країнах частка країн, що розвиваються, зросла до рекордного показника у 54%. Припливи ПІІ до країн з перехідною економікою продовжували свою тенденцію до зниження у 2018 р., зменшуючись на 28% до 34 млрд. дол. США. Прогнози щодо глобальних ПІІ показують відновлення від 10% до приблизно 1,5 трлн. дол. США, що нижче середнього значення за останні 10 років. Основна тенденція ПІІ залишається слабкою. Торговельна напруженість також становить ризик зниження потоків у 2019 р. і надалі [18, с. 11].

Оновлення і розвиток економіки Одеського регіону залежить в значній мірі від ефективності інвестиційної діяльності. Підходи до трактування поняття «інвестиційна діяльність» різняться в науковому середовищі. Інвестиційна діяльність - це комплекс дій з організації, реалізації та контролю за рухом та окупністю вкладених коштів в об'єкти інвестування з метою отримання економічних чи соціальних вигод від такої діяльності [19, с. 64]. Іноді словосполучення «інвестиційна діяльність» та «інвестиційна активність» неправомірно ототожнюються, маючи при цьому різне сутнісне значення.

Дослідимо динаміку зміни ПІІ (акціонерного капіталу) в Одеській області (табл. 4).

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ПІІ з країн світу в економіці Одеської області збільшився на 267050,3 тис. дол. США, тобто у 1,3 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ складав 1277537,1 тис. дол. США. Щорічно обсяг ПІІ зростав в середньому на 26705,0 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 102,5%, а середній темп приросту – 2,5%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ складало 12025,9 тис. дол. США.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ПІІ з Одеської області в економіку країн світу зменшився на 10280,1 тис. дол. США, тобто у 1,4 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ складав 31463,4 тис. дол. США. Щорічно обсяг ПІІ зменшувався в середньому на 1028,0 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 96,8%, а середній темп приросту – (-3,2%). Абсолютне значення 1% приросту ПІІ з Одеської області в економіку країн світу складало 137,1 тис. дол. США.

Таблиця 4.

Прямі іноземні інвестиції в Одеській області за 2009 - 2019 рр., (на початок року; тис. дол. США)

Станом на 01.01	ПІІ в економіку Одеської області з країн світу			ПІІ з Одеської області в економіки країн світу			Сальдо		
	сума	+, -	%	сума	+, -	%	сума	+, -	%
	тис. дол. США			тис. дол. США			тис. дол. США		
2009	970152,5	89352,5	10,1	37254,8	1554,8	4,4	932897,7	87797,7	10,4
2010	1041987,7	71835,2	7,4	37407,3	152,5	0,4	1004580,4	71682,7	7,7
2011	1107326,6	65338,9	6,3	36257,4	-1149,9	-3,1	1071069,2	66488,8	6,6
2012	1220519,4	113192,8	10,2	35971,6	-285,8	-0,8	1184547,8	113478,6	10,6
2013	1629074,2	408554,8	33,5	53907,6	17936,0	49,9	1575166,6	390618,8	33,0
2014	1671661,5	42587,3	2,6	37395,9	-16511,7	-30,6	1634265,6	59099,0	3,8
2015	1423290,8	-248370,7	-14,9	29473,1	-7922,8	-21,2	1393817,7	-240447,9	-14,7
2016	1320345,6	-102945,2	-7,2	18714,6	-10758,5	-36,5	1301631,0	-92186,7	-6,6
2017	1228752,8	-91592,8	-6,9	19033,1	318,5	1,7	1209719,7	-91911,3	-7,1
2018	1202594,7	-26158,1	-2,1	13707,1	-5326,0	-28,0	1188887,6	-20832,1	-1,7
2019	1237202,8	34608,1	2,9	26974,7	13267,6	96,8	1210228,1	21340,5	1,8
2019 ¹	1216096,3	-6356,1	-0,5	26494,5	12740,0	92,6	1189601,8	-19096,1	-1,6

¹ Дані на 01.04.2019 є попередніми і порівнюються з відповідним періодом 2018 р.

Джерело: складено і розраховано авторами на основі [10]

Аналіз динаміки інвестиційних потоків в 2009 – 2019 рр. показав, що Одеська область отримувала в економіку ПІІ з країн світу більше від 26,0 у 2009 р. до 87,7 у 2018 р. рази, ніж інвестувала в економіки країн світу. У 2009 - 2012 рр. спостерігалася стала тенденція зростання відношення від 26,0 до 33,9 рази. У 2013 р., 2017 р. і 2019 р. відбулося зменшення відношення відповідно до 30,2, 64,6 і 45,9 рази. У 2014 – 2016 рр. було зростання від 44,7 до 70,6 рази, а у 2018 р. досягнуто рекорду – 87,7 рази. Відношення припливу ПІІ з країн світу в регіон до інвестування в економіки країн світу з регіону на порядок вище, ніж в цілому в Україні.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. позитивне сальдо ПІІ Одеської області збільшилося на 277330,4 тис. дол. США, тобто у 1,3 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно сальдо

складало 1246073,8 тис. дол. США. Щорічно сальдо збільшувалося в середньому на 27733,0 тис дол. США. Середній темп зростання показника склав 102,6%, а середній темп приросту – 2,6%. Абсолютне значення 1% приросту сальдо складало 11888,9 тис. дол. США.

Відзначимо наявність як позитивних, так і негативних тенденцій формування сальдо ПІІ Одеської області. У 2009 – 2014 рр. спостерігалось поступове збільшення сальдо. У 2013 р. відбулося різке збільшення на 33,5% надходження ПІІ в економіку регіону і на 49,9% їх вкладення в економіку країн світу. У 2015 р. сальдо значно зменшилося на 14,7%. Тенденція поступового зменшення, але з негативним зростаючим приростом, збереглася у 2016 – 2018 рр. На початок 2019 р. у порівнянні з 2018 р. сальдо збільшилося на 1,8% завдяки збільшенню надходження ПІІ в економіку області на 2,9%.

Частка ПІІ з країн світу в економіці Одеської області у загальному обсязі по Україні за період з 1995 р. по 2019 р. складала від 2,4% у 2011 р. до 12,3% у 1995 р. В 2009 – 2019 рр. – від 2,4% у 2011 р. до 4,1% у 2016 р. Частка ПІІ з Одеської області в економіку країн світу у загальному обсязі по Україні за період з 1995р. по 2019 р. складала від 0,2% у 2018 р. до 28,3% у 2003р. В 2009 -2019 рр. – від 0,2% у 2018 р. до 0,8% у 2013 р. (рис. 1).

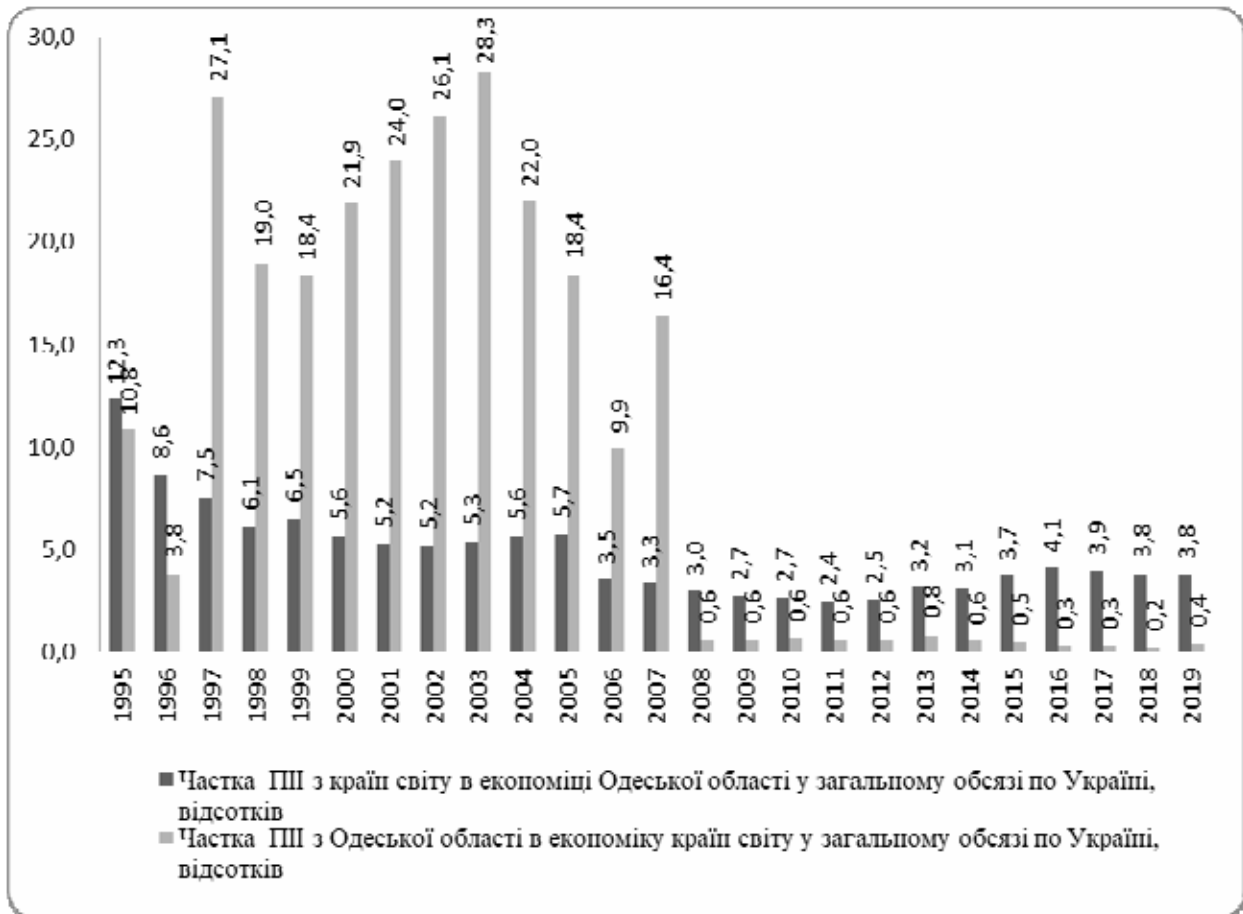

Рис. 1. Частки ПІІ з країн світу в економіці Одеської області та з Одеської області в економіку країн світу у загальному обсязі по Україні, відсотків

Соціально-економічний розвиток регіонів за напрямом «Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця» характеризує, зокрема, обсяг ПІІ у розрахунку на одну особу населення наростаючим підсумком з початку інвестування.

Дослідимо динаміку зміни обсягу ПІІ (акціонерного капіталу) у розрахунку на одну особу населення Одеської області (рис 2).

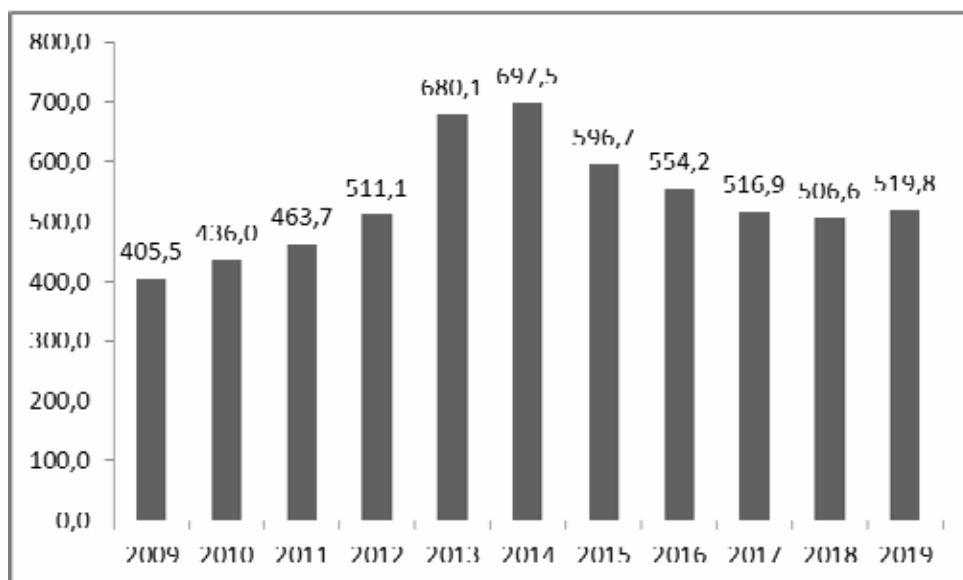

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції у розрахунку на одну особу з країн світу в економіці Одеської області за 2009 - 2019 р.р., на початок року, дол. США
Джерело: побудовано і розраховано авторами на основі [10]

На початок 2019 р. у порівнянні з 2009 р. обсяг ПІІ у розрахунку на одну особу з країн світу в економіці Одеської області збільшився на 114,3 дол. США, тобто у 1,3 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ у розрахунку на одну особу складав 535,3 дол. США. Щорічно цей обсяг зростає в середньому на 11,4 дол. США. Середній темп зростання показника складає 102,5%, а середній темп приросту – 2,5%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ у розрахунку на одну особу складало 5,1 дол. США.

Проаналізуємо географічну структуру припливу ПІІ в Одеську область на початок року в 2009 – 2019 рр. До основних країн-інвесторів входять: Кіпр, Сінгапур, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, США, Франція, Монако, Швейцарія, Віргінські Острови (Британські), Панама (табл. 5).

Таблиця 5.
Прямі іноземні інвестиції з основних країн-інвесторів в економіці Одеської області за 2009 – 2019 рр.
 (обсяги на початок року; тис. дол. США)

Роки	Усього	Країни ЄС	Кіпр	Сінгапур	Нідерланди	Велика Британія
2009	970152,5	603399,1	159793,9	9285,3	147059,0	199670,0
2010	1041987,7	687123,6	207249,0	9235,9	148658,9	190268,8
2011	1107326,6	765788,9	249233,2	...	152873,7	184125,3
2012	1220519,4	849685,6	454419,7	...	152993,7	74277,0
2013	1629074,2	1199241,6	664507,3	...	166049,7	200530,0
2014	1671661,5	1238521,1	657293,4	...	207811,2	198172,6
2015	1423290,8	1047163,1	508931,0	68515,3	224286,7	135140,4
2016	1320345,6	919395,9	480697,3	115856,9	161790,3	101162,4
2017	1228752,8	707288,6	367329,0	219280,6	80166,3	90788,4
2018	1202594,7	685167,5	380521,7	240645,2	72405,3	81845,7
2019	1237202,8	732794,7	395543,6	234089,1	85672,7	82592,9

Продовження таблиці 5

Роки	Німеччина	США	Франція	Монако	Швейцарія	Віргінські Острови, Британські	Панама
2009	34811,9	88286,7	13795,0	58616,7	38892,7	40635,5	4865,3
2010	39145,0	82472,4	35362,8	50019,5	43759,5	36002,1	6853,5
2011	51562,9	68811,6	52295,6	45494,8	44634,8	42180,9	3258
2012	50895,5	72242,5	43644,7	40209,6	45135,5	47281,5	25595,4
2013	50139,1	60194,0	51442,9	40209,6	50315,5	48270,5	33151,7
2014	50040,4	60906,6	53257,8	40209,6	49589,8	50802,3	36260,1
2015	62524,3	52549,3	50538,4	39941,1	42898,4	39395,3	34447,8
2016	62557,4	49611,6	48004,9	42229,4	45248,1	32912,4	35505

2017	62107,4	55813,5	46677,0	52389,7	44351,7	36845,8	35290,2
2018	53113,1	52344,3	50921,8	52267,3	38345,5	30723,2	35244,8
2019	53500,6	48801,8	57462,9

¹ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації

Джерело: складено авторами на основі [10]

Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода), яка набрала чинності 1 вересня 2017 р., часто називають «дороговказом для внутрішніх реформ в Україні». В Угоді визначається, зокрема, зона вільної торгівлі (ЗВТ) Україна – ЄС, що передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри – руху робочої сили [20]. Положення Угоди дозволяють залучати в економіку регіонів (тим самим національну економіку) більш значні надходження ПІІ.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. ПІІ з країн ЄС в економіку Одеської області збільшилися на 129395,6 тис. дол. США, тобто у 1,2 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно ПІІ країн ЄС складало 857779,1 тис. дол. США. Щорічно приплив ПІІ збільшувався в середньому на 12939,6 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 102,0%, а середній темп приросту – 2,0%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ з країн ЄС складало 6851,675 тис. дол. США.

Перше місце серед країн-інвесторів ПІІ в економіку Одеської області стабільно займає Кіпр. Частка надходжень ПІІ з Кіпру у загальному підсумку по Одеській області складала від 16,5% у 2009 р. до 40,8% у 2013 р. Частка надходжень із Сінгапуру (з 2016 р. займає друге місце) складала від 4,8% у 2015 р. до 20,0% у 2018 р. Нідерланди, які займають третє місце, скоротили частку надходжень ПІІ з 15,2% у 2009 р. до 6,0% у 2018 р. Різке скорочення припливу ПІІ спостерігається з Великої Британії – з 20,6% у 2009 р. до найменшого значення частки 6,1% у 2012 р. (рис. 3). З інших країн-інвесторів частки надходжень ПІІ залишилися не менш стабільними. Приплив ПІІ в економіку Одеського регіону з Німеччини, Нідерландів і Великої Британії (за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017 - 2018 року зайняли відповідно 3-є, 6-е та 8-е місця з 140 країн світу [21]) з 2012 р. з запасом компенсується надходженнями ПІІ лише з острівної країни Кіпр. У 2009 – 2011 рр. частка припливу ПІІ з Кіпру була менше частки трійки європейських країн у 2,4 (2009 р.), 1,8 (2010 р.) і 1,6 (2011 р.) рази. З 2012 р. напрям тенденції змінився на протилежний: частка ПІІ з Кіпру стала більше частки трійки від 1,3 рази у 2015 р. до 1,8 рази у 2018 – 2019 рр. Таким чином, ПІІ Кіпру продовжують витісняти з економіки Одеської області акціонерний капітал розвинених країн світу та забезпечують загальні показники приросту припливу ПІІ до регіону.

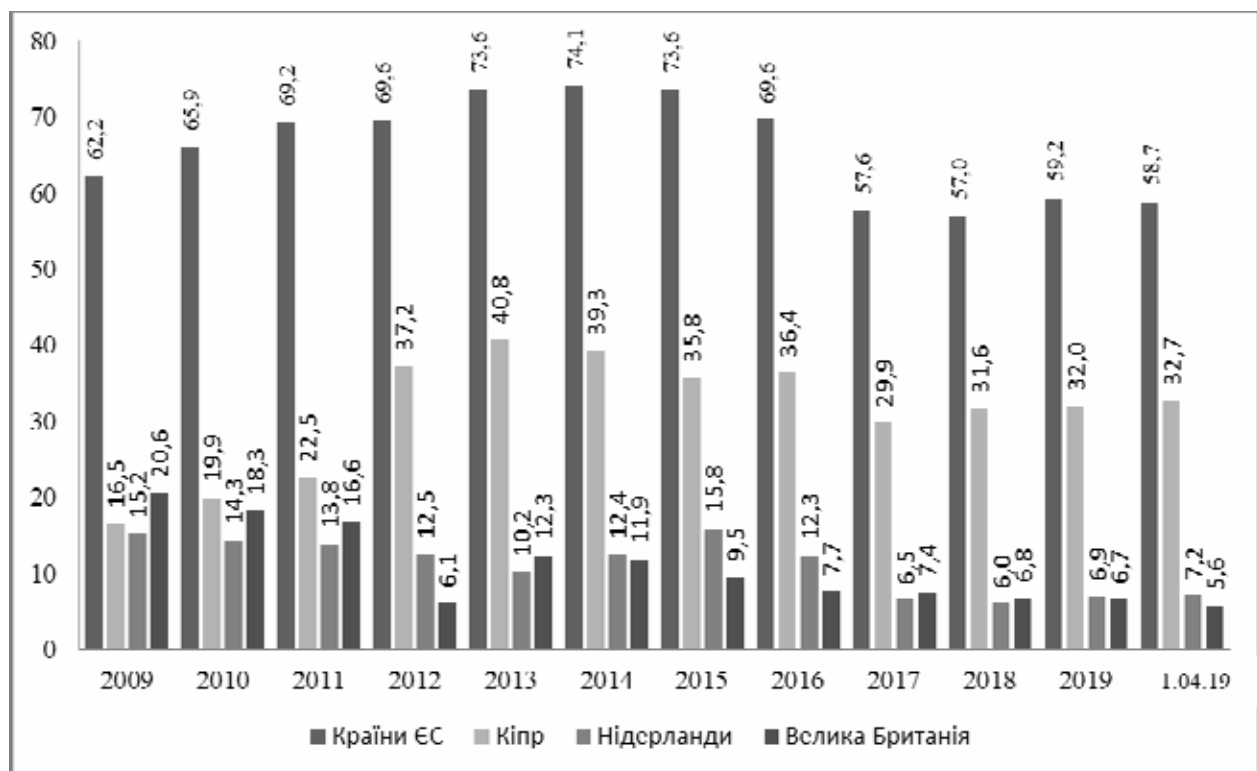

Рис. 3. Частки надходжень прямих іноземних інвестицій до загального обсягу в економіці Одеської області з країн ЄС, Кіпру, Нідерландів та Великої Британії упродовж 2009 – 2019 рр., на початок року, відсотків

Джерело: побудовано і розраховано авторами на основі [10]

На 1 квітня 2019 р. за попередніми даними в економіку Одеського регіону здійснено, зокрема, такі обсяги ПІІ: з країн ЄС – 714013,3 тис. дол. США (зростання на 18302,1 тис. дол. США, тобто на 2,6% у порівнянні з відповідним періодом 2018 р.), Кіпру – 397100,9 тис. дол. США, Сінгапуру – 230991,8 тис. дол. США, Нідерландів – 87174,8 тис. дол. США, Великої Британії – 67960,6 тис. дол. США, Німеччина – 53499,2 тис. дол. США, США – 49029,8 тис. дол., Франції – 57079,1 тис. дол. США [10].

Більшість ПІІ з офшорів в Одеську область - це український або російський капітал, власники якого використовують компанії у Кіпрі та інших офшорах для оптимізації оподаткування та отримання специфічного правового статусу тощо. Нідерланди також діють як офшор і є одним із найбільших джерел інвестицій у світі лише формально. Збройний конфлікт з Російською Федерацією та підтримуваними нею бойовиками на Донбасі далі впливатиме на інвестиційні потоки в Україну. Завдяки широкому висвітленню конфлікту міжнародними засобами масової інформації, вся країна пов'язується із конфліктом на Сході і не проводиться розмежування між різними регіонами країни. Щоб така відмінність стала зрозумілою більшій кількості потенційних інвесторів, необхідні час, відсутність ескалації конфлікту, активна інформаційна політика та позитивні приклади інвестицій [22].

Аналіз ПІІ (акціонерного капіталу) в економіку Одеської області за видами економічної діяльності упродовж 2010 – 2018 рр. дає змогу виокремити розвинені та привабливі сфери регіональної економіки для інвесторів (табл. 6).

У 2010 – 2019 рр. ПІІ в економіку Одеської області за видами-лідерами економічної діяльності є такі:

- промисловість з часткою надходжень ПІІ до загального обсягу від 24,8% у 2011 р. до 45,2% у 2018 р.;
- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність з часткою надходжень ПІІ до загального обсягу від 20,8% у 2012 р. до 25,8% у 2013 р.;
- операції з нерухомим майном з часткою надходжень ПІІ до загального обсягу від 7,04% у 2010 р. до 17,42% у 2019 р.;
- професійна, наукова та технічна діяльність з часткою надходжень ПІІ від 1,72% у 2013 р. до 5,23% у 2017 р.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ПІІ з країн світу в промисловість Одеської області збільшився на 247620,6 тис. дол. США, тобто у 1,9 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ в промисловість складав 482615,16 тис. дол. США. Щорічно обсяг ПІІ збільшувався в середньому на 27513,4 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 107,2%, а середній темп приросту – 7,2%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ в промисловість регіону складало 5439,767 тис. дол. США.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ПІІ з країн світу в транспорт, складське господарство та кур'єрську діяльність Одеської області збільшився на 52342,5 тис. дол. США, тобто у 1,2 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ в цей вид економічної діяльності складав 316639,98 тис. дол. США. Щорічно обсяг ПІІ збільшувався в середньому на 5815,833 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 102,0%, а середній темп приросту – 2,0%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ складало 3084,749 тис. дол. США.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ПІІ з країн світу в операції з нерухомим майном Одеської області збільшився на 142170,1 тис. дол. США, тобто у 2,9 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ в операції з нерухомим майном складав 160093,07 тис. дол. США. Щорічно обсяг ПІІ збільшувався в середньому на 15796,678 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 112,7%, а середній темп приросту – 12,7%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ в операції з нерухомим майном складало 1837,874 тис. дол. США.

На початок 2019 р. у порівнянні з початком 2009 р. обсяг ПІІ з країн світу в професійну, наукову та технічну діяльність Одеської області збільшився на 42331,0 тис. дол. США, тобто у 2,9 рази. У 2009 – 2019 рр. у середньому щорічно обсяг ПІІ в професійну, наукову та технічну діяльність складав 46225,37 тис. дол. США. Щорічно обсяг ПІІ збільшувався в середньому на 4703,444 тис. дол. США. Середній темп зростання показника складав 112,7%, а середній темп приросту – 12,7%. Абсолютне значення 1% приросту ПІІ в професійну, наукову та технічну діяльність складало 624,492 тис. дол. США.

Таблиця 6.
Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіку Одеської області за видами економічної діяльності упродовж 2010 - 2019 рр., (на початок року; тис. дол. США)

Роки	Усього	Сільське, лісове та рибне господарство	Промисловість	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	Тимчасове розміщування й організація харчування	Інформація та телекомунікації
2010	1041987,7	6236,6	286151,9	63133,0	104225,8	262147,1	30936,0	8992,8
2011	1107326,6	19197,9	274807,0	57616,5	119442,3	282682,8	30996,4	10027
2012	1220519,4	23095,5	324463,3	102096,8	112364,8	254347,3	13825,6	7968
2013	1629074,2	10753,5	589933,4	88723,3	59632,0	419635,2	14220,1	9647,1
2014	1671661,5	8600,9	650095,1	73552,9	57909,2	416242,4	14900,2	6820,8
2015	1423290,8	5876,1	562977,8	63614,2	51504,7	332136,1	12639,1	4535
2016	1320345,6	2856,8	540879,4	45305,6	40060,6	277369,0	11448,3	4306,4
2017	1228752,8	2640,8	519094,5	40186,1	43703,7	298875,4	13551,8	4230,8
2018	1202594,7	1453,8	543976,7	23307,6	19644,2	308474,9	12767,2	3698,3
2019	1237202,8	2161,8	533772,5	24739,0	21043,9	314489,6	11767,0	2757,5

Продовження таблиці 6

Роки	Усього	Фінансова та страхова діяльність	Операції з нерухомим майном	Професійна, наукова та технічна діяльність	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Надання інших видів послуг
2010	1041987,7	124830,9	73306,8	21989,0	35151,8	402,1	12671,2	11612,0	200,7
2011	1107326,6	137275,3	87871,3	24607,5	36591,0	384,3	12485,9	13148,8	192,6
2012	1220519,4	137084,0	128375,2	42988,1	48059,6	393,1	10884,6	14403,1	170,4
2013	1629074,2	167763,8	183885,2	27993,2	38093,2	320,9	9893,5	8339,8	240,0
2014	1671661,5	147231,4	198148,4	50837,4	25425,2	322,7	12251,2	9025,8	297,9
2015	1423290,8	132871,9	168500,3	52712,7	22131,4	229,1	10729,3	2598,7	234,4
2016	1320345,6	127643,2	180131,1	50088,8	21968,3	6063,0	9696,5	2300,4	228,2
2017	1228752,8	20374,4	181448,1	64267,8	22750,1	6313,1	9187,9	1907,4	220,9
2018	1202594,7	22472,5	183787,4	62449,2	10313,4	6331,0	2008,2	1859,4	50,9
2019	1237202,8	30900,1	215476,9	64320,0	5665,4	6346,2	2463,7	1239,6	59,6

Джерело: складено авторами на основі [10]

У 2009 – 2019 рр. серед видів-лідерів економічної діяльності в Одеській області найбільший середній темп зростання ПІІ мали операції з нерухомим майном, а також професійна, наукова та технічна діяльність – 112,7%.

Упродовж 2015 – 2018 рр. спостерігалася тенденція зростання частки ПІІ видів-лідерів економічної діяльності в регіоні від 78,44% у 2015 р. до 91,37% у 2018 р. На початок 2019 р. частка ПІІ незначно скоротилася до 91,12%.

Втратили привабливість упродовж 2010 – 2019 рр. такі види економічної діяльності в регіоні:

- фінансова та страхова. У 2010 – 2016 рр. її частка ПІІ складала від 8,81% у 2014 р. до 12,4% у 2011 р. На початок 2017 – 2019 рр. частка ПІІ різко зменшилася і склала відповідно 1,66%, 1,87% і 2,5%;

- оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів. У 2010 - 2012 рр. її частка ПІІ складала від 9,2% у 2012 р. до 10,8% 2011 р. На початок 2013 – 2019 рр. частка ПІІ різко зменшилася з 3,0% у 2016 р. до 1,6% у 2018 р. У 2019 р. – 1,7%;

- будівництво. Частка ПІІ зменшилася з 8,4% у 2012 р. до 1,9% у 2018 р. На початок 2019 р. частка ПІІ становила 2,0%. У січні – вересні 2018 р. Одеська область серед регіонів України за обсягами будівельних робіт, що виконані власними силами, посіла 2-е місце, за індексом будівельної продукції – 3-е місце.

Стабільно непривабливими для іноземних інвесторів упродовж 2010 – 2019 рр. є такі види економічної діяльності в області:

- сільське, лісове та рибне господарство. Частка ПІІ з 1,9% у 2012 р. зменшилася до 0,2% у 2016 р., 2017 р. і 2019 р. (у 2018 р. - зменшення до 0,1%). Сільське господарство має чи не найважливіше значення для регіону, але інвестори вважають, зокрема, що в ньому досить великий ризик втрат;

- тимчасове розміщення й організація харчування. Частка ПІІ зменшилася з 3,0% у 2010 р. до 0,9% у 2013 – 2016 рр. На початок 2019 р. частка складала 1,0%;

- інформація та телекомунікації. Частка ПІІ з 0,9% у 2010 р. і 2011 р. зменшилася до 0,2% на початок 2019 р.;

- діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Частка ПІІ з 3,94% у 2012 р. зменшилася до 0,46% на початок 2019 р.;

- освіта. Частка ПІІ з 0,02% у 2013 – 2015 рр. збільшилася до 0,53% у 2018 р. На початок 2019 р. частка ПІІ незначно зменшилася до 0,51%;

- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги. Частка ПІІ з 1,22% у 2010 р. зменшилася до 0,17% у 2018 р. На початок 2019 р. частка ПІІ незначно збільшилася до 0,20%;

- мистецтво, спорт, розваги та відпочинок. Частка ПІІ з 1,19% у 2011 р. зменшилася до 0,10% на початок 2019 р.

Основні напрями держаної політики щодо формування нової якості життя, передбачають, зокрема: розвиток системи охорони здоров'я та впровадження пріоритетів здорового способу життя, всебічний розвиток та підтримку спорту; забезпечення надання належних послуг соціальної сфери на основі її якісного удосконалення. Важливою складовою основних функцій державного управління є належне функціонування та розвиток освіти, науки і культури. У зв'язку з формуванням основних засад постіндустріального суспільства, гуманізацією суспільного життя всебічний розвиток гуманітарної сфери, примноження наукового та інтелектуального потенціалу суспільства належать до найвищих національних пріоритетів усіх високорозвинених країн світу [23].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У результаті проведеного дослідження можна зробити, зокрема, такі висновки:

- обсяг, структура та регіональні чинники ВРП створюють інформаційну базу для розробки регіональної політики;

- на початок 2009 - 2019 рр. середній темп зростання позитивного сальдо ПІІ Одеської області склав 102,6%, а середній темп приросту – 2,6%;

- відношення припливу ПІІ з країн світу в регіон до інвестування в економіку країн світу з регіону на порядок вище, ніж в цілому в Україні. На початок 2018 р. досягнуто рекорду – 87,7 рази;

- перше місце серед країн-інвесторів ПІІ в економіку Одеської області стабільно займає Кіпр. Його інвестиції продовжують витісняти з економіки області акціонерний капітал розвинених країн світу та забезпечують загальні показники приросту припливу ПІІ до регіону;

- упродовж 2010 – 2019 рр. для іноземних інвесторів в економіку Одеської області були пріоритетними такі види економічної діяльності: операції з нерухомим майном (середній темп приросту ПІІ 12,7%); професійна, наукова та технічна діяльність (12,7%); промисловість (7,2%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (2,0%);

- підвищенню конкурентоспроможності економіки регіону надасть перехід до моделі цифрової економіки. 29 серпня 2019 року Верховна Рада затвердила склад нового Кабінету Міністрів України. Країна отримала не тільки нових очільників відомств, але й нові міністерства. Так, з'явилася посада віце-прем'єр-міністра України – міністра цифрової трансформації.

З метою недопущення зниження рівня життя та забезпечення соціальних потреб населення мешканців Одеської області на основі стабільного функціонування економіки регіону необхідно виконання завдань і заходів, які запропоновані обласною державною адміністрацією, зокрема, щодо інвестиційної політики на короткостроковий період з урахуванням сучасних реформ децентралізації [24, с. 3]. Для нарощування темпів надходження ПІІ з країн світу в економіку Одеського регіону подальшого дослідження мають зосереджуватися у напрямі актуалізації впровадження практичних дій, що спрямовані на реалізацію Стратегії покращення інвестиційної привабливості регіону для іноземних інвесторів.

Література.

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 26.08.2019).
2. Киян Є. Прогрес, регрес чи статус-кво: економічні підсумки та перспективи України / Є. Киян // WDM Chrematistic. - № 219 від 20.01.2019. – 64 с. [Електронний журнал] – Режим доступу: <http://www.afu.com.ua/doc/WDM-Chrematistic-2019-01-20.pdf>
3. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 р. – Режим доступу: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. Богдан Т.П. Аналіз управління державним боргом України у I півріччі 2018 року / Т.П. Богдан. – К.: Експертно-аналітичний Центр «Оптіма», 2018. – 26 с.
5. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект-2017. – К.: Інститут географії, Інститут демографії та соціальних досліджень М.В. Птухи, 2017. – 112 с. – Режим доступу: <https://igu.org.ua/sites/default/files/Стратегія-сталого-розвитку.pdf>
6. Колеватова А.В Сучасний стан залучення іноземних інвестицій в економіку України / А.В. Колеватова // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне наукове фахове видання]. – 2018. - № 22. - С. 1080 - 1084. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/200.pdf>
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С.Гальчинський [та ін.]; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – Офіц.вид. – Київ: [ІВЦ Держкомстату України], 2004. – 416 с.
8. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
9. Мармоза А.Т. Теорія статистики: підручник / А.Т. Мармоза. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 592 с.
10. Офіційний сайт Головного управління статистики Одеської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.od.ukrstat.gov.ua
11. Говорушко Т.А., Обушна Н.І. Сутність прямих іноземних інвестицій та їх класифікація / Т.А.Говорушко, Н.І.Обушна // Теорії мікро-макроекономіки. – 2013. – Вип. 41. – С. 91 – 99. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10871/1/20134.pdf>
12. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: навч. посіб. / А.П. Дука. – К.: Каравела, 2007. – 424 с.
13. Інвестування економіки України: навч. посіб. / [В.Г. Федоренко, М.П. Денисенко, О.А. Кириченко, Т.Є. Воронкова, С.В. Палиця, Ю.Б. Пінчук, С.В. Федоренко, О.Ф. Іткін]; за ред. В.Г. Федоренка, М.П. Денисенка. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – 323 с.
14. Черноус О. І., Лугова Т. Г. Формування та розвиток інвестиційної активності підприємств комунального транспорту / О.І. Черноус, Т.Г. Лугова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, Том 1. – С. 122 - 126. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/15145/%D0%A2%D0%B8%D0%9F%202013%20%D0%92%D1%8B%D0%BF.1%20%D1%82.1.pdf>
15. Світовий банк. Рейтинг країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>
16. Савелко С.О. Невідповідність надходжень прямих інвестицій в Україну потребам модернізації економіки / С.О. Савелко // Ефективна економіка. - 2011. - № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=636>
17. David Saha, Vitaliy Kravchuk, Robert Kirchner. The economic impact of FDI on Ukraine // Policy Studies Series [PS/01/2018]. - Berlin/Kyiv, April 2018. – 51 p. Access mode: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2018/Full_PS_01_2018_en.pdf
18. Світовий звіт про інвестиції за 2019 рік: Спеціальні Економічні Зони. – 2019. – 237 с. - Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf
19. Мордань Є.Ю., Загорко К.С. Сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні / Є.Ю. Мордань, К.С. Загорко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка та менеджмент. – 2017. – Вип. №23, Ч. 2. – С. 63 - 67. - Режим доступу: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-2-2017/16.pdf>
20. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>
21. Індекс глобальної конкурентоспроможності за 2018 – 2019 рік. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>

22. Аверчук Р. Прямі іноземні інвестиції в Україні: війна і мир / Р. Аверчук // Дніпропетровське інформаційне агентство [Електронний ресурс]. – 12.01.2017. – Режим доступу:<http://dia.dp.gov.ua/pryamii-inozemni-investicii%D1%97-v-ukra%D1%97ni-vijna-i-mir/>

23. Розпутенко І.В., Москаленко С.О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні / І.В. Розпутенко, С.О. Москаленко // Державне управління: теорія та практика [Електронне наукове фахове видання]. – 2012. – № 2. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKPP.pdf>.

24. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2019 рік: Постанова Одеської обласної ради від 21 грудня 2018 року № 834-VII. – 78 с. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5c27570a448a1.pdf>

References.

1. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 26 August 2019).

2. Kyian, Ye. (2019), “Prohres, rehres chy status-kvo: ekonomichni pidsumky ta perspektyvy Ukrainy”, *WDM Chrematistic*, [Online], vol. 219, available at: <http://www.afo.com.ua/doc/WDM-Chrematistic-2019-01-20.pdf> (Accessed 26 August 2019).

3. President of Ukraine (2015), Decree “On the Sustainable Development Strategy“ Ukraine 2020”, available at: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (Accessed 26 August 2019).

4. Bohdan, T.P. (2018), *Analiz upravlinnia derzhavnym borhom Ukrainy u I pivrichchi 2018 roku* [Analysis of the Public Debt Management of Ukraine in the First Half of 2018], Ekspertno-analitychnyj Tsentri «Optima», Kyiv, Ukraine.

5. UNDP in Ukraine (2017), “Ukraine's Sustainable Development Strategy until 2030. Project-2017”, available at: <https://igu.org.ua/sites/default/files/Стратегія-сталого-розвитку.pdf> (Accessed 26 August 2019).

6. Kolevatova, A.V. (2018), “The current state of attraction of foreign investments in the economy of Ukraine”, *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, [Online], vol. 22, available at: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/200.pdf> (Accessed 26 August 2019).

7. Galichynsky, A.S. (2004), *Stratehiia ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrainy (2004-2015 roky) "Shliakhom Yevropejs'koi intehratsii"* [Strategy for Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015) "Towards European Integration"], Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen', Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia NAN Ukrainy, Ministerstvo ekonomiky ta z pytan' ievropejs'koi intehratsii Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

8. Topchiiev, O.H., Mal'chukova, D.S. and Yavors'ka, V.V. (2015), *Rehionalistyka: heohrafichni osnovy rehional'noho rozvytku i rehional'noi polityky: navch. posib.* [Regionalism: geographical bases of regional development and regional policy], OLDI-PLYuS, Kherson, Ukraine.

9. Marmoza, A. T. (2013), *Teoriia statystyky* [Theory of statistics], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

10. Main administration of statistics in the Odesa area (2019), available at: www.od.ukrstat.gov.ua (Accessed 26 August 2019).

11. Hovorushko, T.A. and Obushna, N.I. (2013), “The essence of foreign direct investment and their classification”, *Teorii mikro-makroekonomiky*, [Online], vol. 41, available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10871/1/20134.pdf> (Accessed 26 August 2019).

12. Duka, A.P. (2007), *Teoriia ta praktyka investytsijnoi diial'nosti. Investuvannia* [The theory and practice of investment activity. Investment], Karavela, Kyiv, Ukraine.

13. Fedorenko, V.H. Denysenko, M.P. Kyrychenko, O.A. Voronkova, T.Ye. Palytsia S.V. Pinchuk, Yu.B. Fedorenko, S.V. and Itkin, O.F. (2011), *Investuvannia v ekonomiky Ukrainy* [Investing in Ukrainian economy], IPK DSZU, Kyiv, Ukraine.

14. Chornous, O.I. and Lugovaya, T. G., (2013), “Formation and development of enterprises investment activity of transport utilities”, *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti: zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 1, no. 1, pp. 122 – 126, available at: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/15145/%D0%A2%D0%B8%D0%9F%202013%20%D0%92%D1%8B%D0%BF.1%20%D1%82.1.pdf> (Accessed 26 August 2019).

15. The World Bank (2019), “Rating countries”, available at: <http://russian.doingbusiness.org/rankings> (Accessed 20 August 2019).

16. Savelko, S.O. (2011), “Mismatch of direct investment in Ukraine needs to modernize the economy”, *Efektivna ekonomika*, vol. 7, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=636> (Accessed 26 August 2019).

17. Saha, D, Kravchuk, V. and Kirchner, R. (2018), “The economic impact of FDI on Ukraine”, Policy Studies Series [PS/01/2018], available at: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2018/Full_PS_01_2018_en.pdf (Accessed 26 August 2019).

18. UNCTAD (2019), “World Investment Report 2019: Special Economic Zones”, available at: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf (Accessed 23 August 2019).

19. Mordan, Ye.Yu. and Zakorko, K.S. (2017), "The current state of investment activities in Ukraine", *Naukovyj visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika ta menedzhment*, vol. 23, no. 2, available at: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-2-2017/16.pdf> (Accessed 26 August 2019).
20. European Union (2017), "Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/vevropska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (Accessed 26 August 2019).
21. World Economic Forum (2018), "The Global Competitiveness Index 2017 – 2018", available at: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> (Accessed 6 August 2019).
22. Averchuk, R. (2017), "Foreign Direct Investment in Ukraine: war and peace", *Dnipropetrovs'ke informatsijne ahentstvo*, [Online], available at: <http://dia.dp.gov.ua/pryami-inozemni-investici%D1%97-v-ukra%D1%97ni-vijna-i-mir/> (Accessed 26 August 2019).
23. Rozputenko, I.V. and Moskalenko, S.O. (2012), "Priorities for humanitarian sphere in Ukraine in the context of the political process", *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, [Online], vol. 2, available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKPP.pdf> (Accessed 26 August 2019).
24. Odessa Regional Council (2018), "Program of socio-economic and cultural development of the Odessa region for 2019: resolution of the Odessa Regional Council of December 21, 2018 № 834", available at: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5c27570a448a1.pdf> (Accessed 26 August 2019).

Стаття надійшла до редакції 04.09.2019 р.